

Machye Machyang Bawngring Lam

Machye Machyang ngu ai gaw Jinghpaw ga madung hta, “myit chye myit chyang” ngu ai hku mu mada lu nga ai. Dai hpe kadun hku tsun shaga ai shaloi ‘machye machyang’ rai mat ai. English hku gaw **Wisdom** nga ai.

Machye machyang hta e, Laika hpaji (Education) lawm ai, Mahkrum madup (Experience) lawm ai, Hkri tung Nyan (Basic Instinct) lawm ai, Chyeju kumhpa hte Shaman chyeju (Grace & Blessing) lawm ai. Machye machyang ngu ai hta, nnan shangai wa ai kaw nna chye chyalu shangai pru wa ai kadai n lawm nga ai. Ma kaji ten kaw nna, tinang a makau grup yin kaw hkum katut ai mahkrum madup (Experience), tara shang laika sharin jawng (Formal Education) ni, Shinggan Jawng, aten kadun sharin lamang (Non-formal Education) ni, shani shagu kanawn mazum nga ai shingwang (Informal education) hkan na, sharin hkam la ai lam amy myu hku chye chyang ai lam htap hte htap jat wa ai rai nga ai. Raitim, Karai Kasang hta lai nna, masha langai hkrai Mungkan a mahkrum madup hte machye machyang hpaji yawng hpe chye lu na gaw n mai byin nga ai. Shaloi gaw dai ni anhte ni n chye shi ai grai naw nga ai hpe mu chye wa ai lam nan Hpaji a npawt rai nga ai. Dai majaw, moi prat na Greek Myit Sawn Ninghkring (Greek Philosopher) Socrates tsun ai gaw, ‘hpaji ajet ngu ai gaw nang hpa n chye ai, ngu ai hpe chye wa ai lam re,” (The only real wisdom is knowing you know nothing) nga ai.

N chye ai hpe n chye ai ni

Anhte Jinghpaw ga malai hta ‘chye ai ni gaw krau sha, n chye ai ni gaw lai kau da’, ngu ai ga malai mi nga mali ai. Mungkan hta Bawngring hpaji hte seng nna mying gumhkawng ai hpaji ninghkring hte laika ka sara kaba, Prof. Robert Chambers wa tsun ai ga langai mi gaw, “n chye ai hpe n chye ai ni”, ‘they don’t know what they don’t know’, nga ai re. Bawngring lam hpe pat hkum shangun ai a npawt gaw anhte n chye ai hpe n chye ai manghkang re, nga ai. Woi awn ai (Leaders) ni mung shanhte n chye ai hpe chye ai shadu nna galaw woi ai, hkan nang ai ni mung n chye ai hpe chye ai zawn nawn nna, hkan galaw ai, Mung hpe uphkang ai ni mung tinang n chye ai hpe chye ai zawn shadu nna galaw woi ai majaw bawngring lam hta hkrat sum ai lam ni byin wa ai rai nga ai. Shaloi gaw, kadai wa grau chye a ta? Kaning re ai janmau lu ai ni hpe kam na ta? Hpa baw hpaji sharin la yang wa hkum hkum tsup tsup chye wa ai baw ta? Gara jawng de sa lung la ra na ta? Ngu nna ga san ni law law san na zawn nga na re. Masha shagu hta chye n bung ai lam nga ai hpe dum ra ai.

Anhte Jinghpaw ni hta Hpaji hte seng nna, ningmu hte myit masa hten za ai lam nga ai. Dai gaw, nhprang sut rai ni nau pru ai majaw, hpaji n chye tim ja gumhpraw lu tam ai, hpaji n chye tim daru magam ahkang aya (Power) lu wa ai lam ni a majaw, hpaji sharin hkam la na hpe ahkyak n shatai mat ai lam rai nga ai. Chye mayu ai myit ni si mat ai lam rai nga ai.

Moi de, Hpakant ga na Lauban ni gaw, shanhte gumhpraw lu ai hpe tinang chye nna lu ai shadu ai, ja gumhpraw lu ai hte masha kaga ni yawng hta machye machyang grau ai shadu mat ai. Masha ni hpaji jaw ai hpe n kam hkam la ai, tinang nan mung hpaji matut hkaja ai baw n shadu ai, laika mung n hti ai, Hpaji jawng laika sharin ra ai baw pyi n shadu mat ai. Dai majaw, hpang jahtum anhte amyū ni yawng hkrat sum mat ai hpe adan sha mu lu nga ai. Dai gaw, shanhte n chye ai hpe n chye ai lam a majaw rai nga ai.

Dai hte maren, Anhte n chye shi ai lamang ndai mungkan hta grai nga taw ai hpe chye wa na matu gara hku di na? Anhte a makau grup yin gaw sharin jawng dakkasu kaba rai nga ai. Laika hti nna mung mai sharin la ai. Myi, Na, Masin Salum ni hpe hpaw da ra ai. TV, Internet, Magazine, Journal, Radio, hte kaga dip shapraw ai laika hpan amyū myu mung sharin ginra ni rai nga ai. Dai ni yawng hta grau hkum ai gaw, Chyum Laika rai nga ai. Chyum laika gaw chye mayu ai myit ni hpe jasu ya ai. Dai majaw, dai ni na ten hta Dakkasu ni law law pru wa ai a npawt nhpang gaw, moi na Chyum jawng ni rai nga ai.

Chye taw ai hpe n chye ai ni

Dai ni anhte kaw e, gawng kya ai lam hta, anhte ni chye taw ai hpaji hpe tinang na tinang akyu n chye jashawn ai lam mung rai nga ai. Anhte kanu num ni lusha grai chye shadu ai, nampan grai chye hkai ai, ri da maka grai chye ai, dai zawn re ai hpe gumhpraw shang ai bungli langai hku n chye galaw la ai lam rai nga ai. Anhte chye ai hpaji kaga grai naw nga nga na re. Bawngring hpaji sharin sara kaba ni tsun ai hta e, Myu bawsang ni a machye machyang sutrai (Treasures of Indigenous Knowledge) ngu ai lamang rai nga ai. Latung chye rem ai ni, Latung ri chye shaw ai ni, ri da maka chye galaw ai ni, nhtu n-hku hkri chye ai ni, Ka chye wa ai ni, panyep chye da ai ni, sut hpaga (Economic) madang du wa hkra gara hku nna gyin shalat la na, ngu ai machye machyang hpe anhte chye ra nga ai. Dai ni na ten hta anhte kaw reng htum gaw anhte Bum nga masha ni hkai lu hkai sha ai kaw nna shapraw ai dat tsi n lawm ai lusha (Organic food) rai nga ai. Dai hpe gara hku manu shadan nna dut sha na, ngu ai gaw anhte nan chye chyang kunghpan wa ra ai daw rai nga ai.

Bawngban ai gaw machye machyang mahtai kaja lu jaw ai

Karai Kasang pyi shinggyim masha hpe hpan da na re ai shaloi shi a salum sala ni hte bawngban ai lam mu lu nga ai. (NN. 1:26). Masha langai hta shadawn Jitna (Limit) ngu ai nga ai. Marai langai hkrai yawng mayawng hpe chye lu na lam n nga ai. American Gumsan Magam (US President) wa pyi shi hpe hpaji jaw na laksan hpaji ninghkrin ni hpe san da nga ai. Dai majaw, langai hte langai kaw chyeju n bung ai hku machye machyang rawng nga ai. Dai hpe anhte ni dum yang shada da hkungga hkat nna, shada da jahkrum shara nga nna, amu bawng lu na rai nga ai. Dai majaw, Mungkan a bawngring hpaji hpe sharin hkaja nga ai Sara kaba ni madung mu hkrup ai gaw, masha yawng shang lawm ai bawngring

masing (participatory development) sha jet ai bawngring lam hpe lu jaw ai, nga ma ai. Dai gaw, shada da bawngban jahkrup (Dialogue) nna jawm dawdan, jawm hparan, jawm sharin, jawm galaw, re ai ladat rai nga ai. Dai zawn, bawngban jahkrum n mai ai Mung Masa policy ni nga ai shara kaw gara hku nna bawngring lam ajet hpe n lu jaw ai, nga ai. Ntsa kaw nna jahkrat ai masing (Top-dawn administration) gaw ja gumhpraw n-gun hte gawgap masing (infrastructure) ni galaw ai hta lai nna, shinggyim uhpawng hpe n lu gaw sharawt ai, nga ai. Dai majaw, npu kaw nna ntsa de lung wa ai ladat (Bottom-up administration) chyu sha ngang grin ai bawngring masing tai wa ai, nga ma ai. Dai majaw, hparan jahtum gaw, Mungdan langai a sut lu nga mai lam yawng a ginchyum gaw Mung Masa Policy hta madung rai mat ai, nga ai. Ndai zawn re ai hpaji ga mahtai ni hpe shapraw ai sara kaba ni gaw, Mungkan ting a shinggyim uhpung uhpawng shagu a Asuya, Mungchying Shawa ni hpe aten law law la nna, maram yu nga ai a mahtai ni rai nga ai.

Laika ka ai wa hte jawng gaw na manang ni, lai wa sai 2010 ning November 3-7 ya laman Kasetsart University, Thailand de sa hkaja ga ai. Dai shaloi, dai Dakkasu kaw hpaji hkaja nga ai Ethiopia Mungdan na Jawng ma langai mi gaw shanhte Mungdan a lam hpe Powerpoint hte madun dan ai shaloi, ga san ga hta ni grai lu galaw ga ai. Ndai shara kaw langai mi mu hkrup ai gaw, lai wa sai aten Ethiopia Mungdan hta hku hku hparan hta gara (starvation) byin nna masha law law si mat ai mabyin hte seng nna, mahtai gin chyum gaw, Mung Masa hpe woi awn nga ai ningbaw ningla ni a hparan hpareng ai lam hta gawngkya ai majaw re, ngu ai hpe mu hkrup ga ai. Hpa majaw, nga yang, Ethiopia mungdan gaw, kaga African Mungdan ni hta grau nna tsit lali nna, hkai lu hkai sha galaw mai ai shara rai nga ai. Kaga African Mungdan ni hta shat lusha grau pru ai shara langai mi wa, Kaga hpa lusha mung n pru ai Mungdan ni hta grau nna lusha jamjau mat ai gaw hpa majaw?, ngu ai ga san gaw myit yu shara kaba langai mi rai nga ai.

Dai hte maren, lai wa sai aten ni hta anhte Jinghpaw Bunga hkan e mung Yu Li Hku kaba ni byin lai wa sai. N si ging ai masha ni law law si mat ai. Anhte Jinghpaw Bunga hta nhprang sut rai, nam maling mala, hka shi hka yawng dai ram htat ai shara kaw nga ai shinggyim masha ni wa, hpa majaw, lusha hparan gara nna si htum mat a ta? Dai shaloi uphkan nga ai, seng ang ai Asuya yawng gaw jahkrum n mai ai baw hkrai hkrai rai nga ai.

Masu Magaw ai gaw machye machyang n rai nga ai.

Ndai prat hta sut hpaga tam ai ni law malawng gaw masu magaw nna tam ra ai baw hkrai shadu mat nga ai. Dai hpe hpaji hku nna chye sawn nga ma ai. Hpakant kaw Lungseng dut bungli galaw ai shaloi, Lauban ni langai hte langai lapran kaw masu nna amyat tam ai hta grai byin ai wa hpe yawng shakawn ai rai nga ai. Kadai mung dai wa hpe myit masa hten za ai hku n mu ai. Dai hte maren, Lauban ni mung Hkawmma ni a ntsa kaw masu nna manu dawdan la ai, kaga ni

kaw na masu nna dut/mari ai lam galaw ai, dai zawn re ai hpe zen ai hku, zet ai hku she masat ai rai nga ai. Anhte Myitkyina gat na Gala ni gaw Bunga na sa wa ai anhte amysha ni hpe Radio dut ya yang, Jinghpaw ga lawm ai Radio gaw grau manu laja ai re, ngu nna masu dut ya chye ma ai, nga ma ai.

Kaja wa nga yang, tengman ai Sut hpaga tam ai ngu ai gaw, tinang a machye machyang hte tengman ai hku tinang galaw ai manu (Service Charge) la ai lachyum rai nga ai. Masu n ra ai. Tinang dut ai arai, tinang galaw shapraw ai gunrai manu a ntsa tsalam shadang (Percentage) sawn la sawn yu nna asan sha tsun shapraw mai nga ai. Gunrai manu ni hpe mung asan sha ka shakap da mai nga ai. Dai ni galu kaba sai Mungdan ni hta gaw dai hku galaw nga masai.

Ga Hpungdim

Machye Machyang ngu ai hta gawgap ai machye machyang (Constructive) hte jahten sharun ai machye machyang (Destructive) ngu ai nga ai. Gawgap ai gaw Karai Kasang, jahten sharun ai gaw Satan rai nga ai. Mungkan masa hku yu yang, Machye Machyang a npawt gaw myit masa bawngring ai lam rai nga ai. Masha langai hta myit masa bawngring wa ai shaloi machye machyang mung shi na shi jat wa ai, nga ma ai. Myit masa hta hkrat sum ai wa gaw machye machyang jat wa tim, jahten sharun ai machye machyang she tai na re. Myit masa bawngring ai ni gaw Karai Kasang a masha rai nna, myit masa hten za ai ni gaw Satan a masha ngu nna mai sawn nga ai. Dai majaw, machye machyang bawngring ai a npawt gaw Karai Kasang rai nga ai law ngu gam garan ye let, ndai bat na ramma lanang hpe ndai kaw jahkring sai.

Crd : Hkalen Uma

#youth

#rvakachinservice